

Tartu Ülikooli raamatukogu lühter

Kai Lobjakas

kunstiteadlane

Tartu Ülikooli raamatukogu lühter (1982) on osa suurest komplekssest koguteosest, kui ajale omaselt kuulusid arhitektuurilahenduse juurde interjööris ka mitmed sinna planeeritud kunstiteosed. Monumentaalkunsti arengus oli see küllatki soodne periood, kus palju oli muutunud võimalikuks ja ambitsiooni jätkus.

Jutta Matvei, kes töötas aastatel 1964–1983 Eesti NSV Kultuuriministeeriumi kunstiosakonna juhatajana, on kokkuvõtvalt kunstiteoste tellimise seaduse vastuvõtmise aastapäeva puhul kirjutatud artiklis¹ meenutanud, et 1950. aastate monumentalistika oli võrdlemisi standardne, otsustuskomisjonid poliitilised või administratiivsed, mida varjutas omakorda poliitkontroll. Teisalt vohas isetegevus – marmorplaatidega põllukivid, klaasile maalitud „vitraažid“, saepuruplaadil pannood. 1965. aastast selle valdkonna tegevus reguleeriti ja suunati määrusega kultuuriministeeriumi juurde, kus hakkas tööle nn monumentaalkunsti komisjon, täpse nimega ENSV Ministrite Nõukogu Riiklik Monumentaalkunsti Komisjon ENSV Kultuuriministeeriumi juures. See komisjon tegeles konkursside korraldamise, teoste otsese tellimisega, kunstnike ja objektide vahendamise, oma tegevuse kaudu ka selle välja suunamise ja korrastamisega.

Jutta Matvei mäletamise kohaselt toimus teoste kujundusprotsess alates objektiga tutvumisest küllalt orgaaniliselt ja komisjoni ekspertiis oli

kaasatud ka sellesse, kui võrd selle poolt tehti kunstnikele ettepanekuid juba tööga alustamise staadiumis, vaadates kavandeid regulaarselt üle. Autorihonorarid maksti välja neljas etapis: 25% lepingu sõlmimisel, 50% ja 75% vaheetapis vastavalt töö valmimisele ja ülejäänud töö lõpetamisel. See tähendas ühtlasi ka töö neljakordset ülevaatust.²

Loodud üksuse töö andis võimaluse tegeleda monumentaalkunsti teemaga juba hoone projekteerimise faasis. Komisjoni sisuliseks juhiks on peetud selle juures aastakümneid juhi asetäitjana tegutsenud arhitekti Voldemar Herkelit. Tema eestvõttel andis komisjon soovitusi monumentaalkunstiteoste paiknemise osas, tehes ettepanekuid juba riikliku ehituskomitee poolt, rahastus tuli enamasti kultuuriministeeriumilt. Nii soovitati Herkeli koostatud objektide nimekirja põhjal neid näiteks Postimaja, Sakala Keskuse, Tallinna Linnahalli ja Tallinna Olümpiapurjespordikeskuse hoonetesse. Sellesse nimekirja kuulus ka Tartu Ülikooli raamatukogu.

1982. aastal valminud hoones paiknev monumentaalne lühter oli üks kunstiteostest raamatukogu interjööris. Ettepanek selleks tööks tuligi kunstnikele Voldemar Herkeli kaudu.

Aet Andresma-Tamm ja Mare Soovik-Lobjakas on klaasikunstnikud, kes oma individuaalse loomingulise praktika kõrval on Eesti kunstipildis

1 Matvei, J. (2011). Kui kunsti üle otsustasid professionaalid. – Sirp, 2. sept.

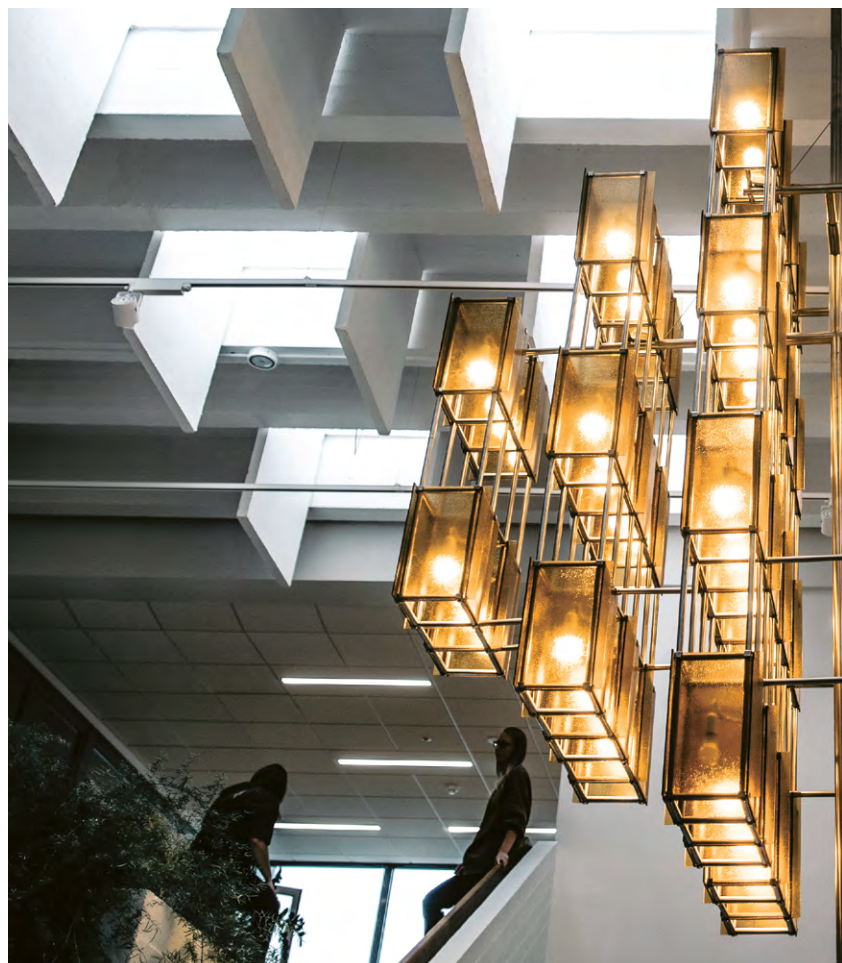
2 Taul, G. (2012). Avalikkus ja monumentaalmaal. – [Konspekteritud ruum ---] Eesti monumentaalmaal 1879–2012. Koost Aliina Astrova jt]. Tallinn: Lugemik, NO99, lk 44.

unikaalne naiskond. Nende ühistöös sündisid 1970.–1980. aastatel mitmed võimsad ruumispetsiifilised monumentaalteosed, paljud neist Tartu Ülikooli raamatukogusse tellitud töö ajaks juba laiemalt tuntud. Teiste seas Viru hotelli restorani legendaarne valguslagi (1972), Narva-Jõesuu puhkekodu ujula ja basseini pannood (1979), Pirita purjespordikeskuse pannoo (1980).

Töö sümboliseeris laetud Viru hotelli sai alguspunktiks nende koostööle, olles samas tunnustuseks võimekusest tegeleda monumentaalsete teoste loomise eripäradega, mida toetasid hea ruumitunnetus ja tugev kompositsioonitaju.

Naiskonnana oli nende praktika laiemas kunstipildis erandlik ja haruldane. Seda nii eriala kui ka valdkonna vaatest laiemalt. Klaasikunstis oli autorite fookus tollal enamasti väljunud tarbevormide

keskendumisest dekoratiivse vormi ja tehniliste eripäradade poole, mida võimaldas erinevate Nõukogude Liidus paiknevate klaasitehaste tehniline baas. Seal käisid nemadki oma individuaalset loomingut teostamas, ent sageli sõltusid sellest ka avalikku ruumi valminud monumentaalteosed, erandiks 1982. aastal valminud Tartu Ülikooli raamatukogu valgusti. Kui tarbekunstnike poolt kavandatud ruumispetsiifilised tööd olid valdavalt selgelt nende erialase materjaliga seotud ning sageli oli klaasikunsti väljundiks vitraaz, siis Aet Andresma-Tamm ja Mare Soovik-Lobjakas tundisid end vabalt ka teistes formaatides. Viru hotelli valguslagi kõrval on küllalt erandlik üldises monumentaalkunsti tüpoloogias ka raamatukogu valgustilahendus. Nende julgus avaldus ka erinevate materjalidega töötades ja nii valmis näiteks Narva-Jõesuu puhkekodu „Mereranna“ ujulas paiknev teos keraamilistest ja betoondetailidest.

Klaasikunstnikud Aet Andresma-Tamm ja Mare Soovik-Lobjakas meenutavad:

Meie töötasime koos Raja tänaval kunstifondile kuuluvas ateljees ja olime selleks ajaks teinud juba kaks suuremat tööd: Viru hotelli restorani mastaapse valguslae ja Narva-Jõesuu puhkekodu kaks keraamikat ja betooni ühendavat pannood. Kolmas töö tuli meile riiklikust ehituskomiteest Voldemar Herkelilt. Alguses tutvusime hoone arhitektuuri ja sisekujunduslahendusega. Järgmiseks oli planeeritud kohtumine raamatukogu direktor Laine Peebu ja ta hiigelsuure koeraga Peebu kabinetis. Nii see algas. Töö kavanditega läks kuidas kunagi, seekord tuli see suhteliselt kiiresti. Kindlasti mõjutas seda ka uue raamatukoguhooone arhitektuur – geomeetiline ja rütmiline, modernismi esinduslik näide. Edasi algas töö konstruktor Uno Palliga. Siis ronisime Lasnamäe metalliladudes ja tutvusime materjalidega. Tihe

oli koostöö ka ARS-i metallitöökoja meistrite Kalev Sauli ja Avo Härmiga, kelle oskused ja kogemused olid asendamatud kõigi meie tööde puhul. Metallkonstruktsiooni kõrvale otsustasime valida paksema reljeefse merevaigu toonis tahvelklaasi, kuna valatud klaas oleks olnud selleks liiga raske. Sellega seoses jäime ilma seiklustest, mida olime kogunud alati, kui pidime Venemaal töötades tegelema eridetallide tootmisega. Viimaks olime niikaugel, et pidi algama valgusti paigaldus. Me jõudsime natuke hiljem kohale ja saime teada, et monteerida pole võimalik, kuna peatala pikkusest on puudu 50 cm. See oli liiga lühike. Meie näod hakkasid vist oma loomulikkude värvi kaotama, kui monteerijad tulid ruttu lohutama. Juba hommikul vara oli puuduv osa ARS-is töös ning sõitis peagi Tartu poole. Aega oli napilt. Õhtuks oli kõik monteeritud ja avamiseks valmis.